

ЕКОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ТВОРІВ ЛЕНДАРТУ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРИ (ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД)

Кохан Наталя Михайлівна,

кандидат мистецтвознавства, старший викладач
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0003-2283-0761

Робота спирається на матеріали зі світового мистецтва, які взяті з історії розвитку американського та європейського лендарту. До матеріалів також були залучені сайти мистців, які працюють у цій галузі. Для дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема компаративний, формальний, семантичний та образно-стилістичний аналіз.

У статті розглянуто твори лендарту, сформовані в міському просторі, які вирішують екологічні завдання. Указано, що кожний із творів лендарту, створений як художньо-проектна розробка у житловому середовищі, має двоїсту сутність. Він одночасно є і твором мистецтва (базується на ідеї), і твором ландшафтного дизайну – артландшафтом (вирішує функціональні задачі). Артландшафт, окрім звичайної для ландшафтного дизайну просторово-організуючої функції твору, виконує ще й художньо-комунікативну функцію. Під художньою функцією розуміється реалізація функцій мистецтва (естетичної, гедоністичної, сугестивної тощо), комунікативна функція здійснюється шляхом деякого послання, закладеного в художньому образі. Передбачається, що глядач зрозуміє закладені у твір коди та зуміє їх «прочитати».

Установлено, що ці твори вже своїм існуванням привертаять увагу до екологічних проблем міста. Виділено, що звернення до глядача (комунікаційна функція твору) має різні підходи вирішення: в одних творах мистці створюють історію («Земляний Курган», «Пейзаж часу», «Луг»); в інших – візуальний контраст (природного й штучного: формоутворення – «Мілл Крік Каньйон» та кольору – «Сині дерева», або контраст матерії: живого дерева та каменю – «7000 дубів»). Указано, що кожний твір лендарту несе своє унікальне «повідомлення», закладене автором.

Технічне вирішення екологічних завдань здійснюється традиційними способами: формуванням рельєфу ландшафту (геопластика) та садінням рослин.

Ключові слова: екологія, лендарт, артландшафт, художньо-проектна розробка.

Kokhan Natalia. Ecological Function in Land Art Works in the Urban Space (Foreign Experience)

The work is based on materials from world art, taken from the history of the development of American and European land art. The sites of artists working in this field were also involved in the materials. General scientific and special research methods, in particular comparative, formal, semantic and figurative and stylistic analysis, were used for the research.

The article considers works of land art created in urban space that solve environmental problems. It is indicated that each of the works of land art, created as an artistic and project development in a residential environment, has a dual essence. It is both a work of art (based on an idea) and a work of landscape design - an art landscape (solves functional problems). The art landscape, in addition to the spatial-organizing function of the work, which is usual for landscape design, also performs an artistic-communicative function. The artistic function is understood as the implementation of the functions of art (aesthetic, hedonistic, suggestive, etc.), the communicative function is carried out by means of a certain message embedded in an artistic image. It is assumed that the viewer will understand the codes embedded in the work and will be able to «read» them.

It has been established that these works draw attention to the ecological problems of the city by their very existence. It is highlighted that the appeal to the viewer (the communication function of the work) has different solutions: in some works, the artists create a story («Earth Mound», «Landscape of Time», «Meadow»); in others, there is a visual contrast (natural and artificial: form formation - «Mill Creek Canyon» and color - «Blue Trees», or the contrast of materials: living wood and stone - «7000 Oaks»). It is indicated that each work of land art carries its own unique «message» laid down by the author.

Technical solution of environmental problems is carried out by traditional methods: formation of landscape relief (geoplastics) and planting of plants.

Key words: ecology, land art, art landscape, artistic design development.

Понад півстоліття тому мистці місцем мистецтва вибрали довкілля, а художнім матеріалом – землю. Згодом, окрім землі, стали використовувати інші матеріали, розширилася й територія розповсюдження цього мистецтва. Це мистецтво назвали «лендарт». Нині «терміном «лендарт» (від англ. land – земля) позначають твори митців, які створені в довкіллі й (або) у закритому просторі. Довкілля в них становить вагому семантичну і структурно-композиційну частину» [2, с. 88].

Сучасна художня практика лендарту демонструє різноманіття форм та місць їх установа. Багато з них існують у міському просторі як твір сучасного ланд-

шафтного дизайну, але це притаманно зарубіжному досвіду. В Україні творів лендарту у міському середовищі, що вирішують екологічні завдання, не існує, тому закордонний досвід потребує аналізу.

Робота спирається на матеріали зі світового мистецтва, які взято з історії розвитку американського та європейського лендарту. Це твори С. Беттгер [3], М. Лайлах [6], Б. Тафнелл [8] та ін. Теоретичні роздуми про лендарт як каталізатор змін у ландшафтній архітектурі, описують Ж. Джелліко, С. Джелліко [5], Олін [7], Н. Фейрбротер [4]. О. Забеліна в ландшафтній архітектурі виокремлює артландшафти [1]. Н. Кохан

у практиці лендарту виділяє художньо-проектні розробки, що створені у житловому середовищі, та вказує на їх двоїсту сутність, яка проявляється як мистецький твір та твір ландшафтного дизайну [2].

Розгляд публікацій показав, що в них відсутній аналіз вирішення екологічних завдань у міському середовищі засобами лендарту.

До кола досліджуваних матеріалів були залучені не лише теоретичні дослідження науковців, а й розмаїтий візуальний матеріал: персональні сайти мистців, які працюють у цій галузі, та сайти, що висвітлюють події у сфері сучасного мистецтва й ландшафтного дизайну.

Для дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема компаративний, формальний, семантичний та образно-стилістичний аналіз.

Кожний із творів лендарту, створений як художньо-проектна розробка у житловому середовищі, формує артландшафт. Він одночасно є і твором мистецтва, тому що базується на ідеї, і твором ландшафтного дизайну, тому що вирішує ландшафтні завдання. Наукове пояснення поняття «артландшафт» таке: «Це антропогенна композиція з використанням природних і штучних компонентів, де ідея превалює над традиційними характеристиками об'єкта ландшафтного дизайну» [2, с. 45].

Звертаючись до історії лендарту, слід указати, що одним із перших мистців лендарту, що заклали у лендарт двоїсту сутність, є Г. Байер. Ця особистість була яскравим представником художнього руху Баухауз. Його художні інтереси мали широкий діапазон та розповсюджувалися від графіки, фотографії, друкарства до скульптури й ландшафтного дизайну. Але слід зазначити, що багато проєктів він зміг здійснити завдяки його еміграції до США у 1938 р. У Німеччині тоді була складна ситуація: до влади прийшов Гітлер та будь-які прояви свободомислення переслідувалися.

Спорудження Г. Байером «Земляного Кургану» у 1954 р. було найбільш раннім реалізованим твором лендарту. Створений він на території Інституту гуманістичних досліджень міста Аспен (шт. Колорадо) та є головним візуальним акцентом перед архітектурною будівлею (рис. 1).

Ландшафтна композиція «Земляний Курган» має форму об'ємного незамкненого кільця (13 м у діаметрі), усередині неї існує невеликий пагорб та поглиблення за розміром схоже з пагорбом (контрформа). Між пагорбом та поглибленням знаходиться великий камінь, який є її акцентом. У цьому творі поєднуються бережливе ставлення до природного простору та чітка геометрія кургану – коло, що відображає модерністські тенденції формоутворення того часу. Художній образ утілює звернення до народів, що населяли цю територію: курган, порослий травою, асоціюється з прадавніми похованнями та підтверджує генетичні корені лендарту з протолендартом (курганами, мегалітами, мегалітичними спорудами тощо).

Окрім звичайної для ландшафтного дизайну просторово-організуючої функції твору, «Земляний Курган» на

цьому просторі виконує ще й *художньо-комунікативну функцію*. Під *художньою* функцією розуміється реалізація функцій мистецтва (естетичної, гедоністичної, сугестивної тощо), *комунікативна функція* здійснюється шляхом деякого послання, закладеного в художньому образі. Передбачається, що глядач зрозуміє закладені у твір коди та зуміє їх «прочитати». У «Земляному Кургані» цим кодом є поєднання сучасного часу та минулого (історії місця).

Для всіх творів ландшафтного дизайну ще тоді було природним існування художньої функції. Але поява послання (ідеї) в ландшафтному творі – це те, що запропонував лендарт, і те, що змінило осмислення ландшафтного дизайну та показало нові шляхи у його розвитку.

Контраст геометричних форм і пластики природного простору Г. Байер продовжує в ще одному артландшафті під назвою «Мілл Крік Каньйон», який він зробив у 1982 р. неподалік від міста Сіетл у графстві Кент (шт. Вашингтон). Незважаючи на те що мистець тут теж за основу побудови ландшафтною композиції бере коло, але він змінює художній образ та семантику «виразу»: увага націлена на поєднання геометричних об'ємів. Цьому сприяють чітка геометрія кіл та їх повторення декілька разів у різних формоутвореннях цієї композиції. Але головний вплив на зміну «повідомлення», що несе в собі твір, закладено у поєднанні смислу та функції. Цей артландшафт, окрім мистецької функції, комплексно вирішує виробничо-технічні проблеми території: збирає дощову воду та захищає цей простір від затоплення у період злив. Він – приклад поєднання мистецтва, екології й ландшафтною архітектури (рис. 2).

Із ранніх екологічних творів лендарту також слід виділити «Пейзаж часу» А. Сонфіста, закладений художником у 1965 р. у м. Нью-Йорк. Ще й досі цей ландшафт продовжує існувати та розростатися. «Пейзаж часу» являє собою таке: на землі, тоді ще не покритій ніякою рослинністю (площею 14 м x 61 м) А. Сонфіст садить зразки тих рослин, що зростали на цій території в давні роки. Серед насаджень він знаходить місце для трав, квітів, чагарників та дерев, серед яких є навіть дуб та кедр. Ідеєю його твору є демонстрація вигляду місцевості, що була там до урбанізації міста. Мистець наочно показує, що втручання людини часто не найкраще змінює простір. За тривалий час існування цього ландшафту пишна різноманітна рослинність стала місцем проживання для багатьох птахів та невеликих тварин. Також поліпшилася екологічна ситуація у місті (рис. 3).

У контексті експерименту «невтручання» слід указати, що аналогічний твір, але у сільській місцевості, тривалий час проводить мистець Герман де Вріс. Його «Луг» в Ешенау (Німеччина) з 1986 р. розвивається без втручання людини. На відміну від А. Сонфіста, який саджав рослини, Герман де Вріс виділив простір, який розвивається сам по собі. Художник спостерігає за природним розвитком місця та фіксує зміни: знову починають рости рослини, що, здавалося, уже там зникли. Також повертаються птахи та метелики.

Рослинність, зокрема дерева, є основним складником творів лендарту, що вирішують екологічні

питання, особливо у місті. Але для того щоб вони сприймалися частиною арт-ландшафту, їх певним чином мистці позначають, наприклад фіксують методом або кольором.

Так, мистець Й. Бойс у 1982 р. запропонував провести велику за своїм охопленням територію та ресурсів екологічну акцію під назвою «7000 дубів». Його пропозиція полягала у посадці значної кількості дерев по всьому світу. Тоді це зможе поліпшити екологічну ситуацію на планеті. Процес посадки дерев почався у Касселі (Німеччина). Для реалізації проекту Й. Бойс та волонтери вибрали багато 7–8-річних дубів та невелику кількість каштанів, грабів, в'язів, глід, кленів та волоського горіха. Кожне дерево позначили вертикальним каменем (базальтом), який був укопаний поряд. Посадка дерев у Німеччині тривала протягом п'яти років, частина з них була посажена вже після смерті художника. Виділення кожного дерева, що було частиною цієї акції, нагадувало про подію та внесок багатьох людей, що бажали змінити світ на краще. Окрім цього, у поєднанні двох протилежностей (дерева та каменю; живого та неживого; природи, що змінюється, і незмінної матерії) закладено символи буття, але над усім панує час. Із часом пропорційні співвідношення дерева та каменю змінюються. Спочатку великий камінь домінує над тонким деревом. Зі зростанням дерева, років через 20–30 їх співвідношення стають, навпаки, протилежними: камінь знаходиться поряд, наприклад, із масивним дубом. У 1996 р. акція була продовжена у Нью-Йорку, де також були посаджені дерева поряд із базальтом. Цю акцію можна продовжити в будь-який час та в будь-якій країні. Ця ідея буде корисна й через століття, бо це не лише змінює повітря, а й спонукає пам'ятати про сьогодні та вічне (рис. 4, 5).

Акція зі створення артландшафтів «Сині дерева» К. Дімопулоса також триває багато років, і нині художник ще продовжує створювати їх у різних містах та країнах: у США, Канаді, Новій Зеландії та Великобританії. Суть цих артландшафтів полягає у тому, що мистець покриває екологічно безпечною фарбою стовбури та гілки дерев у синій колір. Це відрізняє декілька дерев, а частіше групу дерев від інших. Яскравість та казковість синіх дерев серед звичайного природного середовища створюють відчуття свята та нереальності. Легкість сприйняття твору та позитивні емоції від побаченого дають змогу надовго це запам'ятати та вникнути в «повідомлення», що залишив мистець. Меседж роботи К. Дімопулоса: людство повинне усвідомити, що для нашого виживання важливі дерева. Синій колір – це колір повітря. Також синій колір у європейській традиції означає святість і благоговійність. Цим кольором художник намагається викликати подібні асоціації у глядачів. Існують «Сині дерева» як художній твір недовго (до п'яти років), тому що дерева ростуть, фарби на них стає менше (вона поступово змивається) і дерева набувають свого природного вигляду. Так твір лендарту поступово «розчиняється» у довкіллі (рис. 6).

Важливо зазначити, що артландшафти «Сині дерева» виокремлюються від навколишнього ланд-

шафту ще композиційними способами їх «встановлення»: вони можуть виділяти деякий масив із дерев або утворювати кольорову лінію. Ландшафтна ситуація потребує (вибирається або створюється) гарну оглядність території. «Сині дерева» розміщуються вздовж автомобільних доріг, пішохідних зон, на території університетів або в паркових зонах. Багато різних рішень композиційного розташування синіх дерев створено у США. Так, наприклад, артландшафт, зроблений біля навчального корпусу університету Флориди (2012 р.), сформований із декількох груп кольорових дерев; інший – витягнутий у лінію вздовж автошляху в місті Кенмор, штат Вашингтон, (2012 р.) та ще один сформований окремим масивом із дерев (островом) у м. Х'юстон, (шт. Техас).

«Встановлюються» «Сині дерева» двома способами. Перший спосіб – фарбується група дерев, які вже ростуть на території; у другому – фарбують саджанці, які після фарбування висаджують на місце. У процесі створення артландшафтів участь беруть волонтери з місцевих жителів, студенти й діти. Це дає змогу краще зрозуміти ідею твору. Особиста причетність до акту творення формує дбайливе ставлення до довкілля й до мистецтва.

Розгляд творів в історичному розвитку лендарту від перших пропозицій формування твору з двоїстою суттю (як твір мистецтва і твір ландшафтного дизайну) показав їх тривалість та стійкість існування: усі вони існують й досі. Зібрані артландшафти націлені на поліпшення екологічної ситуації міста. Вони вже своїм існуванням привертають увагу до проблеми. Однак звернення до глядача (комунікаційна функція твору) має різні підходи до вирішення: в одних творах мистці створюють історію («Земляний Курган», «Пейзаж часу», «Луг»); в інших – візуальний контраст (природного й штучного: формоутворення – «Мілл Крік Каньйон» та кольору – «Сині дерева» або контраст матерії: живого дерева та каменю – «7000 дубів»). Кожний твір лендарту несе своє унікальне «повідомлення», закладене автором.

Технічне вирішення екологічних завдань здійснюється традиційними способами: формуванням рельєфу ландшафту (геопластика) та садінням рослин.

Рис. 1. Г. Байєр «Земляний курган», 1954 р., м. Аспен, шт. Колорадо, США

Рис. 2. Г. Байер «Мілл Крік Каньйон», 1982 р., графство Кент, шт. Вашингтон, США

Рис. 4. Й. Бойс Акція «7000 дубів», 1982 р., м. Кассель, Німеччина

Рис. 3. А. Сонфіст «Пейзаж часу», 1965–2017 рр., м. Нью-Йорк, США

Рис. 5. Й. Бойс Акція «7000 дубів», 1996 р., м. Нью-Йорк, США

Рис. 6. К. Дімопулос «Сині дерева», м. Х'юстон, шт. Техас, США, 2013 р.

Література:

1. Забеліна Є.В. Пошук нових форм ландшафтної архітектури. Архітектура-С, 2005. 160 с.
2. Кохан Н.М. Ленд-арт у контексті сучасного ландшафтного дизайну : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.07 ; Харківська держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків, 2019. 328 с.
3. Boettger S. Earthworks: Art and the Landscape of the Sixties. California : University of California Press, 2003. 316 p.
4. Fairbrother N. New Lives, New Landscapes (1970). *Theory in landscape architecture : a reader* (Penn studies in landscape architecture). Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2002. P. 82–84.
5. Jellicoe G., Jellicoe S. The Landscape of Man (1987). *Theory in landscape architecture : a reader* (Penn studies in landscape architecture). Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2002. P. 80–82.
6. Lailach M. Land Art. Cologne : Taschen, 2007. 94 p.
7. Olin L. Form, Meaning, and Expression (1988). *Theory in landscape architecture : a reader* (Penn studies in landscape architecture). Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2002. P. 77–80.
8. Tufnell B. Land Art. New York : Harry N Abrams Inc, 2007. 158 p.

References:

1. Zabelina Ye. V. (2005). Poshuk novykh form landshaftnoi arkhitektury [The search for new forms of landscape architecture]. Architecture-C, 160 p. [in Ukrainian].
2. Kokhan, N.M. (2019) Lend-art u konteksti suchasnoho landshaftnoho dyzajnu [Land Art in the Context of Modern Landscape Design]. Dissertation for the candidate of art studies degree (doctor of philosophy) in specialty 17.00.07 – Design. Kharkiv, 328 s. [in Ukrainian].
3. Boettger, S. (2003) Earthworks: Art and the Landscape of the Sixties. USA, California : University of California Press, 316 p. [in English].
4. Fairbrother N. (2002) New Lives, New Landscapes (1970). *Theory in landscape architecture : a reader* [Penn studies in landscape architecture]. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, P. 82–84. [in English].
5. Jellicoe G., Jellicoe S. (2002) The Landscape of Man (1987). *Theory in landscape architecture : a reader* [Penn studies in landscape architecture]. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, P. 80–82. [in English].
6. Lailach M. Land Art. (2007) Cologne : Taschen. 94 p. [in English].
7. Olin L. (2002) Form, Meaning, and Expression (1988). *Theory in landscape architecture : a reader* [Penn studies in landscape architecture]. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, P. 77–80. [in English].
8. Tufnell B. Land Art. (2007). New York : Harry N Abrams Inc. 158 p. [in English].